

Fragmenti povijesti grada Kraljevice

Marohnić, Karolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:247616>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-25**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Karolina Marohnić

FRAGMENTI POVIJESTI GRADA KRALJEVICE

(Završni rad)

Rijeka, 2022.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KULTURALNE STUDIJE

Karolina Marohnić

Matični broj: 0009083327

FRAGMENTI POVIJESTI GRADA KRALJEVICE

(Završni rad)

Preddiplomski studij kulturologije

Mentor: doc. dr. sc. Sarah Czerny

Rijeka, 2022.

IZJAVA O AUTORSTVU ZAVRŠNOG RADA

Ovime potvrđujem da sam osobno napisao/la završni rad pod naslovom:

[FRAGMENTI POVIJESTI GRADA KRALJEVICE]

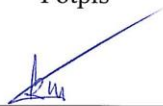
i da sam njegov autor/ica.

Svi dijelovi rada koji su u radu citirani ili se temelje na drugim izvorima u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime studenta/ice

Karolina Maršić

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RAZRADA	3
2.1. OPĆA POVIJEST GRADA KRALJEVICE	3
2.1.1. Najstarija povijest grada Kraljevice	3
2.1.2. Brodogradilište	5
2.1.3. Narodna čitaonica Kraljevica	10
2.1.4. Crkva svetog Nikole	13
2.1.5. Hotel Liburnija i bolnica za liječenje „škrljevske“ bolesti	15
2.1.6. Kronologija Zrinskih i Frankopana u Kraljevici	17
2.1.7. Urota Zrinsko – Frankopanska i Dvorac Frankopan	23
ZAKLJUČAK	26
Popis literature	27
Popis izvora	28
Sažetak:	30
Abstract:	31
Popis slika	32

1. UVOD

Svrha ovoga rada je približavanje i podsjećanje na bogatstvo i raznolikost intrigantne i fascinantne povijesti grada Kraljevice s ciljem isticanja relevantnosti koju donose specifična povijesna razdoblja, kako za Primorsko-goransku županiju, tako i za čitavu Republiku Hrvatsku. Velika utjecajnost njene povijesti postavila je čvrste temelje za budući razvitak i procvat grada Kraljevice, naročito za današnju zajednicu stanovništva. Sa sažetim prikazom povijesti jednoga primorskoga gradića isprepliću se pojmovi kultura i društvo. Ta dva termina u svojoj knjizi „Culture and Society“ iz 1958. godine, najpreciznije opisuje Raymond Williams, pisac i kritičar iz Walesa. Uz navedeno, ovim radom će se nastojati pružiti vjerodostojan prikaz kulturno povijesne baštine i znamenitosti koje grad pruža; od najstarijeg brodogradilišta u Hrvatskoj iz 1729. godine, Narodne čitaonice osnovane u 19. stoljeću pa sve do Dvorca Frankopan, odnosno dvorca Nove Kraljevice čija je izgradnja započela davne 1651. godine, a predstavlja osnovnu podlogu koja je stoljećima pisala i pričala kulturno povijesnu priču prenesenu u značajan dio ostavštine. Nadalje, važno je napomenuti da se pružanjem provjerenih, činjeničnih informacija poredanih kronološkim redoslijedom stječe idealan sklad te pregledan uvid u samu srž ove konkretne povijesne tematike i kulturalnog konteksta pa će se nastojati da se ovaj rad upravo na taj način i vodi. Počevši od općeg dijela sakupljenih povijesnih fragmenata koji u međusobnom odnosu čine funkcionalnu i shvatljivu cjelinu, a bez kojih bi se bilo koja te svaka informacija zaleгла u sjenu konfuzije i potencijalnog zaborava. Vrativši se na samu bit i poruku ovoga rada, jedan dio obuhvaćat će i svojevrsnu usporedbu s obiljem baštine, ostavljene na njegovanje, ponos i očuvanje daljnjih naraštaja sa onime kako taj dio naše povijesti, uključujući znamenitosti (i one koje su i dalje u funkciji, ali i one koje su opstale te dostojanstveno krasi grad) te grad kakav danas, doživljavaju stanovnici Kraljevice. Nadalje, konkretan fokus će biti usmjeren ka dvorcu Frankopan te dvjema posebnima i u najmanju ruku fascinantnim obiteljima koje su uživale elitni ugled te u mnogočemu vrlo utjecale i doprinijele hrvatskoj kulturno povijesnoj baštini. Te dvije svestrane, utjecajne i moćne obitelji su Zrinski i Frankopani. Ukratko sročeno, jedno poglavlje činit će općenita povijest grada, zatim slijedi poglavlje iz povijesne perspektive te će posljednji dio biti posvećen perspektivi današnjice. Tko su zapravo Zrinski i Frankopani? Gdje seže njihovo podrijetlo? Što ih čini tako posebnima i utjecajnim? Zašto nam se čini da o njima znamo mnogo, a ipak nedovoljno? Zašto su se baš skrasili u malenome gradu i na koji način možemo pokazati zahvalnost što su upravo u dvorcu Nova Kraljevica (Frankopan) uvidjeli ogroman potencijal za stvaralaštvo i ostanak? Kako tu monumentalnu građevinu

percipiraju ljudi koji ondje žive danas, a kakav je njihov pogled na ostatak baštine? Ovo su samo neka od pitanja koja će se razrađivati kroz ovaj rad, a ostatak zanimljivosti i relevantnog sadržaja, uslijedit će u nastavku.

2. RAZRADA

2.1. OPĆA POVIJEST GRADA KRALJEVICE

2.1.1. Najstarija povijest grada Kraljevice

Činjenica jest da je uistinu teško sa sigurnošću prikazati čitavu povijest, bila to povijest koja kruži oko životnih crtica poznate utjecajne osobe poput kakvog znanstvenika ili spisateljice, bila to povijest određene ratne tematike ili ako se pak radi o nekome gradu koji je važan ili interesantan u povijesnome kontekstu. Tu kompleksnost analiziranja sadržaja vežemo uz logično i racionalno razmišljanje koje nalaže da se fragmenti, naročito daleke prošlosti, u jednoj dozi izmjenjuju ovisno o autoru koji piše, ovisno o stajalištu sa kojeg je pisano te neizostavno ovisi o ekonomsko-političkom položaju osobe koja stvara upravo te isječke povezane u cjelinu koja objedinjuje određene dijelove povijesti odabrane teme. Iz tog razloga, do neke je mjere upitna vjerodostojnost informacija te podataka iz mnogobrojnih povijesnih zapisa, spisaka, knjiga te ostalih pisanih izvora. Znajući to, također je važno naglasiti da će ovaj rad biti skup/zbir, odnosno produkt već pisanih, analiziranih sadržaja s ciljem obuhvaćanja najrelevantnijih i najintrigantnijih, isključivo ponavljanih pisanih izjava o gradu Kraljevici, o njezinoj prošlosti, odnosno povijesti koja se nesmetano isprepliće sa kraljevičkom današnjicom te njezinim stanovnicima.

Naime, ako pratimo kronološki redosljed, začetci naseljavanja plemena i naroda te prva nastajanja sela, zatim gradova sežu sve u razdoblje ilirskih naroda koji su obitavali na područjima Kvarnera; od Istre pa sve do juga današnje Hrvatske, a vjeruje se kako su se prostirali sve do obala Jonskoga mora. Iliri su zapravo skupina sličnih, odnosno srodnih naroda koji dijele zajednički jezik, pismo, običaje, tradiciju, religiju i vjerovanja te se razlikuju u tek nekolicini pojedinosti navedenih kulturalnih vrijednosti. U periodu njihove vladavine, u krajeve današnje primorske Hrvatske, dolazili su Feničani, Grci i Kelti koji su svakim svojim dolaskom poticanim modelom potražnja – proizvodnja, to jest trgovinom, ilirskim plemenima pridodavali donoseći time i dio svoje kulture, tradicije i jezika te time svjesno-nesvjesno obogaćivali kulturni aspekt Ilira.¹ U nekolicini spisaka grčkog geografa Strabona pronađeni su podatci koji govore kako su Grci već u počecima svog osnutka države i vlasti osnivali kolonije u teritorijalnim područjima Kvarnera, kako na kopnenome djelu, tako

¹ ŽUPNI URED KRALJEVICA: *Iz prošlosti Kraljevice*, Tisak Grafoffset Žagar, Opatija, 1990., p. 11

i na otočnim predjelima. Razlog njihovog odlaska, pripisuje se usmenoj predaji dalekih predaka koji bi se, navodno, kroz razgovor znali našaliti sa izjavom kako je i Grke potjerala primorska bura.² U razdoblju oko 33. godine prije Krista, dojadivši svojim konstantnim prodorima, provalama te pljačkama unutar rimskog teritorija, Rimljani su pokorili Ilire, a samim time im nametnuli svoju vlast, način upravljanja zemljom te zakonodavstvo. Tim događajem, područje primorske Hrvatske, pripalo je Rimljanima te postalo djelom njihovog Carstva i uprave.³ Pokorene Ilire, prevlast Rimljana i miješanje kultura objedinjuje činjenica, ne iz pisanih dokumenata, već po arheološkim nalazištima putem kojih su pronađeni grobovi, a u njima bakrene kovanice s ugraviranim likovima rimskih careva poput Trajana, Hadrijana, Nerona te Antonina Pija koje pripisujemo povijesnom periodu u okvirnome razdoblju između 54. godine i 161. godine prije Krista.⁴

Usprkos čitavom bogatstvu, moći, gigantskim teritorijalnim posjedima, mnogobrojnosti puka i vojske, veličanstvenome rimskome Carstvu nakon njegove podjele 395. godine, postepeno dolazi do raskola te raspada koji će biti presudan za mnoge tadašnje ekonomsko-političke, kulturne te etničke promjene. 395. godine, spektar područja koji je objedinjavao Liburniju, potpao je pod Zapadno Rimsko Carstvo, a nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva, pripojio ju je germanski kralj Odoaker, zatim Grci te naposljetku tijekom 6. stoljeća, Liburnija je došla pod ruke i vlast bizantskoga cara Justinijana Prvog.⁵ Upravo u 6. stoljeću sa sjevera dolazi narod Hrvata koji su nedugo nakon svog dolaska utvrdili, odnosno osnovali sedam oblasti, a među njima se nalazilo područje na kojem je smještena današnja Kraljevica. S obzirom na svoj strateški položaj unutar Bakarskoga zaljeva, nešto južnije od urbane Rijeke te na razmeđu između otoka Krka i Crikvenice, tko god se smjestio u Kraljevici imao je širok vidik usmjeren ka otvorenom moru.

Otkuda Kraljevici ime?

Prva spominjanja Kraljevice, još uvijek nedefinirane u kontekstu mjesta, grada ili pak dijelom neke pokrajine nalazimo tek u 15. stoljeću. Postoje brojna nagađanja, kalkulacije i spojivo-nespojive kombinacije informacija u kojima se „važu“ teorije o postanku, odnosno nastanku imena te njegova izvorna podrijetla. S obzirom na upitnost vjerodostojnosti, kao i afirmacije točnosti podataka o porijeklu nazivlja današnje Kraljevice, izdvojit će se jedan do dva isječka, a referiraju se na njeno ime i pouzdanost. Stoga, po usmenoj predaji za koju se pretpostavlja

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

⁵ Ibid., p.12

da se s vremenom izmijenila gotovo u potpunosti, govorilo se da je Kraljevici nadjenuto ime od strane ugarskog kralja Bele Četvrtog pri njegovom prebjegu od Tatara 1242. godine. Tom prilikom, tijekom njegova bijega u sklonište koje su mu ponudili knezovi krčki Frankopani, navodno je bila upravo Kraljevica. Postoje pisani dokumenti koji potvrđuju da se Bela Četvrti kretao ka tim krajevima, no nema ničega na što bismo se mogli osloniti, a što nalaže da je kralj ikada stigao na svoje prvotno ponuđeno odredište. Iz tog razloga, ova teorija je nevažna. Također, putem usmene predaje davnih predaka prošlosti koji su obitavali i naseljavali područje današnjeg grada Kraljevice, izmjenjivala su se mišljenja kako je Kraljevica dobila svoje ime po ugarsko – hrvatskome kralju Karlu Trećem, ni više ni manje već iz razloga njegovih brojnih pohoda, dok je u jednome od njih 1728. godine pokorio velik dio Hrvatskog Primorja pa tako i teritorij Kraljevice. Tu teoriju pak pobija činjenica da se ime Kraljevica spominjalo već mnogo ranije. Vrativši se tako, u godinu 1443., u pisanome zapisu tadašnjeg riječkog kancelara nailazimo na naziv Portumre, dok spisak pisan od strane jednog od dominikanaca iz dominikanskog reda iz 1520. godine, sadrži naziv koji se odnosi na Kraljevicu naslovljen *Portus regius*, što u prijevodu znači „kraljevska luka“, razlog tomu je brodogradilište, odnosno kraljevska, vojna i ratna luka sagrađena 1729. godine o kojoj će se pisati u jednom zasebnom paragrafu. S vremena na vrijeme, naraštaji su pridavali različita, srodna nazivlja za svoje mjesto stanovanja kao što su *Portore*, *Portorium* (lat. portitorium – uvoznina) i *Portorio*.⁶ Zbrojivši sve zapise koje bilježe podrijetlo imena Kraljevice te sva nagađanja, ponovno dolazimo u poziciju koja nas ostavlja u neznanju te s nepoznanicom o njezinom istinskom podrijetlu nazivlja.⁷

2.1.2. Brodogradilište

Za svako primorsko naselje ili grad, bio on dijelom uređenoga i velikoga urbanoga središta ili bio on sam glavni subjekt nekog mjesnog ili gradskog središta, od izrazito velike važnosti, ako ne i od presudne jest upravo sektor koji izravno utječe na pomorstvo, brodogradnju te eventualno trgovinu u slučaju relevantnog i prometnog lučkog sjedišta. Barem je tako bilo u povijesti Hrvatske koja i nije toliko daleko od sadašnjosti, no potaknuti različitim regionalnim i globalnim promjenama koje značajno iz dana u dan mijenjaju svijet, način življenja, ali i način ophođenja prema svemu što nas okružuje, a krucijalno je za pozitivan rast te razvitak, došlo je do znatnijih promjena i u raznim sektorima kojima Hrvatska kao država raspolaze te koje ona nudi svojim državljanima. Za bolje objašnjenje uzmimo primjer što piše na službenoj

⁶ Ibid., p.13-14

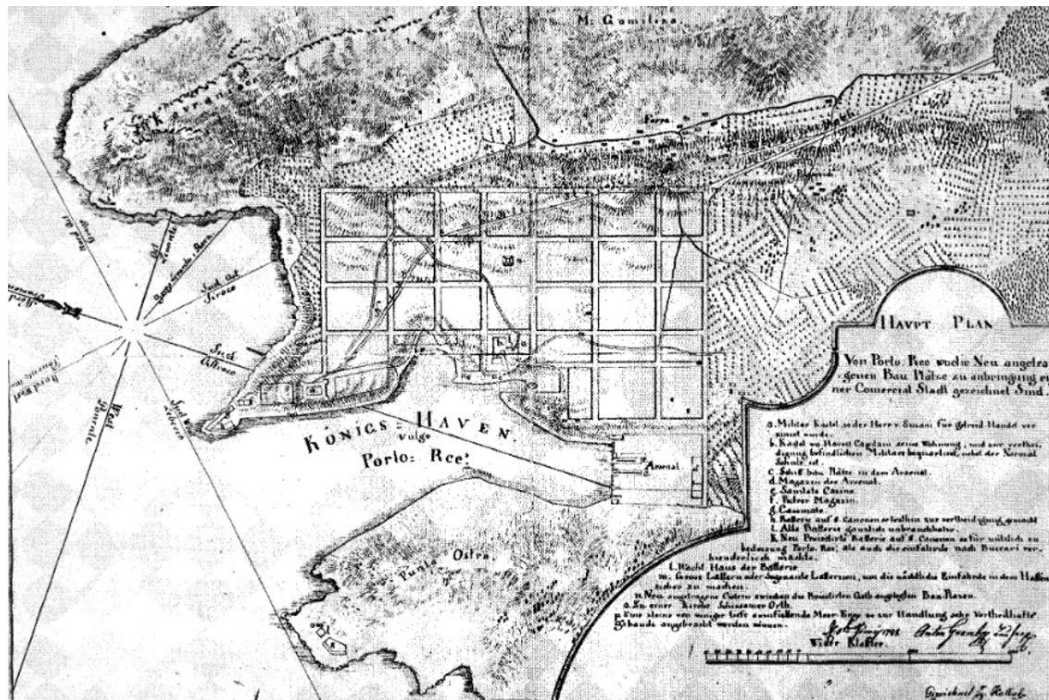
⁷ KOSIĆ, M.: *Kraljevica (Porto Re)*, Druck der Actienbuchdruckerei, Zagreb, 1906., p.71

internetskoj stranici hrvatskog Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja: „...obilježje ove industrije je njena regionalna usmjerenost odnosno smještaj duž jadranske obale. Od četiri velika brodogradilišta dva (Uljanik, Pula i Brodograđevna industrija 3. Maj d.d. Rijeka) su smještena na sjevernom Jadranu (Istra i Primorje), a dva (Brodosplit Split, Brodotrogir, Trogir) na južnom. Time ova djelatnost osigurava ekonomsku i socijalnu stabilnost i zaposlenosti u hrvatskom priobalju kroz cijelu godinu, za razliku od, primjerice turizma čiji sezonski karakter to onemogućava. S obzirom na sve navedeno, iako je po svojim primarnim ekonomskim učincima hrvatska brodogradnja nisko profitabilna djelatnost, njezin je značaj, osobito na području zapošljavanja za Hrvatsku iznimno velik.”⁸ Iz dotične službene izjave koja je direktnim pisanim putem iznesena čitavoj javnosti Republike Hrvatske, ali i na globalnoj razini, možemo iščitati nekolicinu relevantnih točaka koje će se povezati sa brodogradilištem u Kraljevici u kontekstu njezinog utjecaja te značaja za sam grad, ali i za cijelu Hrvatsku. U prvoj rečenici, jasno je izrečena informacija koja nalaže postojanje samo četiriju većih brodogradilišta u Republici Hrvatskoj, usprkos činjenici da je Hrvatska država u kojoj najveći prihod proizlazi ni više ni manje, već iz turizma, naročito ljetnog, a koje su usko vezane uz pomorstvo koje pruža svoje grane i korijene u primorskim djelatnostima koje predstavljaju primarnu važnost za prihod hrvatske državne blagajne, što se navelo u citiranome tekstu. Ovdje se nailazi i na svojevrsnu kontradikciju gdje se iskazuje kako je brodogradnja nisko profitabilna, no ipak čini vrlo bitan dio koji omogućuje određeni prihod. Dakle, u specifičnome povijesnome razdoblju, brodogradilišta su bila od iznimno velike važnosti, a s vremenom te dolaskom novih, “moćnijih” sektora te ubrzanim načinom života koji je usmjeren ka nekim drugim subjektima kojima se pridodaje na važnosti, a industrijski sektor brodogradnje polako je pao u drugi plan, a možda i u treći. Sa ovime se zaključuje analiza izjave iz Ministarstva gospodarstva i održivog razvoja te se nadovezuje na brodogradilište u Kraljevici izgrađeno 1729. godine kada je na njezinom području vlast te najviše ovlasti imao kralj Karlo Treći. Osnovna funkcija bila je izgradnja ratnih brodova visoke kvalitete koji su služili austrijskoj ratnoj mornarici. Usporedno s time, mornari, brodograditelji i svi fizički sposobni muškarci vični za bilo kakvu vrstu rada na brodu, gradili su i brodove za trgovinu, odnosno razmjenu dobara. Na slici 1. prikazan je plan oblikovanja grada Kraljevice, kako bi grad poprimio urbani izgled i razvio se kao trgovački grad, o čemu svjedoči očuvani „Glavni plan Porto-Ree na kojem su ucrtane novopredložene građevinske

⁸ MINISTARSTVO GOSPODARSTVA I ODRŽIVOG RAZVOJA: *Velika brodogradnja*. [Internet], <raspoloživo na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-industriju-poduzetnistvo-i-obrt-6090/brodogradnja/velika-brodogradnja/7001>

lokacije za uspostavu trgovačkog grada” (njem. Haupt Plan von Porto-Ree wo die neu angetragenen Bau-Platze zu anbringung einer Comercial Stadt gezeichnet sind), a koji je 1788. godine izveo I. Hollub pod nadzorom A. Gnamba i koji obuhvaća „niz pravilnih blokova kuća koji se protežu od obale prema unutrašnjosti“.⁹

Slika 1. Plan oblikovanja izgleda grada Kraljevice iz 1788. godine

Izvor: KARAMAN, I.: Kraljevica - ratna luka i arsenal Habsburške monarhije u osamnaestom stoljeću (uz 250. obljetnicu „Titova brodogradilišta“ u Kraljevici.", Zagreb, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1978., br. 1,11, p.179

Do vrhunca izgradnje brodica i brodova namijenjenih u svrhu prijevoza robe te trgovanja, dolazi 1835. godine kada je područje grada Kraljevice bilo okupirano od strane francuskih moćnika iz vrlo uglednih te imućnih dijelova francuske elite. Već dvanaest godina kasnije, 1847. trgovačko – ratnu luku preuzimaju braća Pritchard, Thomas i Joseph¹⁰ iz Engleske. Dakako, njih dvojica su uživali popularnost u svojoj rodnoj Velikoj Britaniji zbog prijeko potrebnih i korisnih vještina koje su posjedovali kada je bila riječ o poduzetništvu i samoj izgradnji brodova. O smrti braće Pritchard te ponovnoj promjeni upravitelja brodogradilišta piše barun Milan Turković Kutjevski u svome djelu naslovljenome “Autobiografija” iz 1938. godine.¹¹ Radina Vučetić u svome djelu “Koka – kola socijalizam. Amerikanizacija

⁹ KARAMAN, I.: Kraljevica - ratna luka i arsenal Habsburške monarhije u osamnaestom stoljeću (uz 250. obljetnicu „Titova brodogradilišta“ u Kraljevici.", Zagreb, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1978., br. 1,11, p.178

¹⁰ BARBALIĆ, RADOJICA F.: *Neki podaci o djelatnosti kraljevičkih brodograditelja braće Pritchard*, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 8-9, 1964., br. (1963-1964), pp.49-70.

¹¹ ŽUPNI URED KRALJEVICA, op. cit., (bilj. 1), p.87

jugoslovenske popularne kulture šezdesetih godina XX. veka”, piše o procesu amerikanizacije na prostorima bivše Jugoslavije šezdesetih godina prošlog stoljeća, ali i o dolasku inozemnih pridošlica te načinima na koje su ih Jugoslaveni doživljavali, što možemo u određenoj mjeri povezati sa dolaskom braće Pritchard u kraljevičko brodogradilište. S obzirom da braća nisu bila Amerikanci, već Englezi, za tadašnje mještane Kraljevice oni su ipak bili dio “Zapada”, no nisu se radile razlike. Važno je bilo da je radnik vrijedan radnik, a šef da drži do pravедnosti. Za prosperitet grada Kraljevice u kontekstu brodogradnje, relevantna je godina 1847. koju je obilježio Vjenceslav Turković rođen u Kraljevici 1826. godine¹² koji je udruživši snage sa brodograditeljem Vatroslavom Arćaninom, izgradio mnoge brodove, odnosno jedrenjake sa ciljem dosezanja maksimalne kvalitete tijekom njihove prijevozne – trgovačke rute/svrhe. U knjizi „Iz prošlosti Kraljevice“ nailazimo na mnoga navođenja različitih vlasnika, upravitelja, suradnika te brodovlasnika čije podrijetlo seže u područja Hreljina, Fužina te same Kraljevice,¹³ kao i njihovih ili napravljenih ili posjedovanih brikova¹⁴, barkova¹⁵, jedrenjaka¹⁶ i brigantina¹⁷. Svi ti spomenuti ljudi su znameniti te zaslužuju biti spominjani, a tu čast čini i Emilije Laszowski u svom djelu “Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925-1925”.¹⁸ Također, oni čine velik dio razloga zbog kojih je kraljevičko brodogradilište opstajalo sva ta brojna desetljeća.

O nešto suvremenijoj prošlosti brodogradilišta u Kraljevici, pisano je u „Jubileju narodne čitaonice Kraljevica 1861. – 1961.“, a referira se na Josipa Broza Tita te njegovo kraće, no utjecajno djelovanje na prostoru Kraljevice te njezine okolice.¹⁹ U kontekstu brodogradilišta te Titovog učinka na brodogradilište i njegov rad, nalazimo ovaj citat: „Dolaskom druga Tita u Kraljevicu, septembra 1925. godine radnički pokret krenuo je snažnim koracima

¹² LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA: *Turković Vjenceslav*, 2016., [Internet], <raspoloživo na: <https://tehnika.lzmk.hr/turkovic-vjenceslav/>

¹³ ŽUPNI URED KRALJEVICA, op. cit., (bilj. 1), pp.88-89

¹⁴ INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE: *Hrvatsko strukovno nazivlje, Brik*, [Internet], <raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/brik/24901/>

¹⁵ INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE: *Hrvatsko strukovno nazivlje, Bark*, [Internet], <raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/bark/24895/#naziv>

¹⁶ INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE: *Hrvatsko strukovno nazivlje, Jedrenjak*, [Internet], <raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/jedrenjak/21668/#naziv>

¹⁷ INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE: *Hrvatsko strukovno nazivlje, Brik-škuner*, [Internet], <raspoloživo na: <http://struna.ihj.hr/naziv/brik-skuner/24903/#naziv>

¹⁸ LASZOWSKI, E. : *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925*, Zagreb, 1925., p.270

¹⁹ ODBOR NARODNE ČITAONICE U KRALJEVICI: *Jubilej narodne čitaonice Kraljevica 1861. – 1961.*, Kraljevica, 1961., pp.24-25

naprijed.“²⁰ „Za vrijeme svog jednogodišnjeg boravka u Kraljevici, Josip Broz nije rukovodio samo partijskom organizacijom brodogradilišta, već se povezao i s komunistima okolnih mjesta, pa je oživljavao rad postojećih i osnovao nove organizacije u Hreljinu, Bakru, Grižanima i Crikvenici.“²¹ Na slici 2. prikazano je brodogradilište Kraljevica kako je izgledalo 50-ih godina prošlog stoljeća.

Slika 2. Pogled na Titovo brodogradilište oko 1950. godine

Izvor: GRUBIŠIĆ, R.: *Brodogradilište Kraljevica*, Portal hrvatske tehničke baštine, 2019., [Internet], <raspoloživo na: <https://tehnika.lzmk.hr/brodogradiliste-kraljevica/>

U današnjici, odnosno u prethodnih par godina uključujući i ovu 2022. godinu, rad brodogradilišta znatno se umanjio isto kao i broj (domaćih, lokalnih) radnika u tom području. Lokalni stanovnici tvrde da sada u brodogradilištu rade radnici iz inozemstva, poput Ukrajinaca koji su naselili teritorij Kraljevice zbog rata u Ukrajini te primjerice Filipinaca koji su ovdje došli u potrazi za boljim životom. Postoje mnogi prazni dani kada se ne čuju koraci marljivih radnika koji žure svojim kućama na topao ručak, kada brodovi uplovljeni u luku spavaju te se ne čuje ništa osim zvuka valova koje pomiče vjetar. Nada je položena u mlade generacije koje će uz mnogo truda, rada, motivacije i financijskih resursa vratiti u pogon jednu od najstarijih i najrelevantnijih industrija na području primorskog grada Kraljevice.

²⁰ Ibid., p.24.

²¹ Ibid., p.25

2.1.3. Narodna čitaonica Kraljevica

Opće je poznata činjenica da iznimnu važnost za društvo i njezin intelektualni napredak i razvoj posjeduje literatura koja je u današnje, suvremeno doba lako dostupna zbog ubrzanog unaprjeđivanja tehnologije koja je već neko dulje razdoblje naprosto nužna za obavljanje mnogobrojnih funkcija u svrhu istraživanja, analiziranja, pregledavanja sadržaja te dolaženja do novih saznanja u gotovo svim granama; poput primjerice arheologije, medicine i računalnih znanosti. Nekada, nije bilo jednostavno nabaviti knjigu ili rad koji sadrži upravo one informacije za koje ste se zainteresirali, već ste morali pomno tražiti i nadati se da ćete naići na svoje željene pisane tekstove. Narodi diljem svijeta su od davnina bili svjesni da je nepobitno nužno ostaviti tragove svoga postojanja, no nisu znali da će uz veličanstvene piramide u Egiptu, monumentalne palače u Jordanu i fragmente najelegantnijih predmeta/subjekata umjetnosti (drevna Grčka i Rim), njihova pisma te spisi, kao i uvezi ostati vječni te ključni za napredak budućih civilizacija. Najstarija sistematično uređena knjižnica na svijetu smještena je u današnjem Iraku, sagrađena na zapovijed kralja Asurbanipala u 7. stoljeću prije Krista.²² Navika osnivanja knjižnica, odnosno čitaonica koju ima tradicija nekog naroda ili kulture prešla je na svoje potomke. Stoga, postoje fragmenti sačuvani u kraljevičkom arhivu koji nude podatke o osnutku, postanku i nastanku Narodne čitaonice Kraljevica, a datiraju u 1861. godini.

U periodu Drugog svjetskog rata, uništene su mnoge građevine, a sa njima i vrijedni dokumenti koji su svjedok tog vremena kada se osnivala Narodna čitaonica.²³ Zahvaljujući sačuvanim isječcima rukopisa doktora Mihovila Kosića i Stanka Gauša, naišlo se na pisane bilješke u kojima su navedeni prvi osnivači čitaonice. U zabilješkama ravnatelja kraljevičke više pučke škole, pronalazimo listu sa imenima svih ljudi koji su bili imenovani za predsjednika čitaonice u Kraljevici. Također, neizostavno je spomenuti događaj koji je bio prekretnica u hrvatskome narodu, a imalo je snažan utjecaj na kraljevičku čitaonicu. Jedan citat iz knjige “Jubilej Narodne čitaonice Kraljevice 1861. – 1961.” poslužit će kao uvid/uvertira u relevantnost postojanja knjižnica diljem Hrvatske, uključujući i onu u Kraljevici: “Svaki se važniji kulturno-politički događaj u Rijeci i Zagrebu osjećao i u manjim mjestima, kao važan predmet borbenog raspravljanja, a čitaonica je bila žarišno mjesto, gdje

²² BRITTANICA: *A Brief History of Libraries*, [Internet], <raspoloživo na: <https://www.britannica.com/story/a-brief-history-of-libraries>

²³ ODBOR NARODNE ČITAONICE U KRALJEVICI, op. cit., (bilj. 19), p.7

se usmenom i napisanom riječju podupirala nacionalna borba.”²⁴ Tu izjavu direktno vežemo za 1860. godinu, značajnu za hrvatsku kazališnu povijest. Svojom glasnom te odlučnom demonstracijom, brojni gimnazijalci zajedno sa sveučilišnim studentima protivili su se izvođenju njemačke drame “Peter von Szapar” i općenito njemačkome jeziku. Velika promjena nastaje u trenutku kada su se usred predstave spustili zastori, a na kazališnu pozornicu je istupio glumac Vilim Lesić priopćivši publici da se od sutradan, 25. studenog jezična binarnost poništava te kako hrvatski jezik postaje jedini validan jezik na kojem će se izvoditi predstave. Bez sumnje, to je bio revolucionaran preokret i za povijest hrvatskoga kazališta, ali i za budućnost Hrvatske te njezinog jezičnog identiteta. Upravo je taj događaj odjeknuo i odrazio se u malenome gradu Kraljevici. To su prepoznali i učenjaci koji su međusobno udruženim, intelektualno prevladavajućim snagama osnovali Narodnu čitaonicu u Kraljevici u veljači 1861. godine.²⁵ Temeljni cilj osnutka uz odabir članova za odbor bilo je širenje nacionalne svijesti u obliku knjiga, časopisa, pučkih igrokaza i pjesama te naravno novina. U tom se razdoblju čitaonica zvala “Knjižnica Augusta Šenoa”, a bila je posvećena istoimenom književniku u čast njegove ličnosti, doprinosu, ali i čestim boravcima u Kraljevici koju je posjećivao zajedno sa svojom obitelji. O još jednoj zanimljivoj činjenici svjedoče vlastoručni potpisi Antuna Nemčića, Antuna Gustava Matoša te Jana Nerude, što samo govori u kojoj je mjeri kraljevička čitaonica bila poželjno mjesto te “sigurnosna zona” za mnoge hrvatske književnike, sveučilišne profesore (Fran Tućan, Tomo Maretić, braća Thaler) te tadašnje kazališne “zvijezde” poput Marije Ružičke – Strozzi i Mile Dimitrijević.²⁶ Njihov utjecaj uviđamo u nerijetko organiziranim priredbama glazbeno-dramskog karaktera, dok su hrvatski gimnazijalci bili potaknuti mnogim predavanjima, usmenim razgovorima te pisanim sadržajima od strane sveučilišnih učitelja da nastave sa školovanjem te upišu fakultete u Zagrebu, Beču i Pragu. U srodnom kontekstu, neizostavno je spomenuti Jurja Turinu kojem se pripisuje dužnost predsjednika čitaonice od 1919. godine pa sve do svoje smrti 1934. godine, a uz ulogu predsjednika čitaonice uvelike je doprinosio svojim prijevodima talijanskih drama na hrvatski jezik, sam je bio i glumac te režiser i posjedovao je smisao za poticaj te potporu kulturnih ideja sve do njihovih konačnih realizacija.

Naime, kako svagdje dolazi do komplikacija, problema, zastajanja te neizvjesnosti o krajnjem ishodu, tako je na oko idealan napredak rada i stvaralaštva čitaonice, tijekom događanja promijenio svoj slijed. S obzirom na tadašnje političko, ekonomsko i kulturalno stanje u

²⁴ Ibid., p.9

²⁵ Ibid., p.10

²⁶ Ibid.

državi Jugoslaviji, o pitanju naroda vijećalo se i odlučivalo daleko od očiju tog istog naroda, odnosno u Londonu te Parizu. Naime, usprkos pozitivnim učincima uvođenja dominacije hrvatskog jezika u kulturalnom kontekstu, problem nacionalnog pitanja ipak nije bio riješen, agrarna reforma se nije provela kako je bilo obećano, a niti prava koja je zahtijevala radnička klasa nisu stupila na snagu.²⁷ Dok su politička konfuzija i nestabilnost bili u pokušaju rješavanja, nastupio je rat tijekom kojeg se rad čitaonice u potpunosti ugasio, a takvo stanje bilo je prisutno, očekivano sve od početka krvavog Drugog svjetskog rata pa nakon njegovog završetka 1945. godine, kada je uz potporu i pomoć Narodne vlasti prostor čitaonice ponovno zaživio. U “Jubileju Narodne čitaonice Kraljevice 1861. – 1961.” ovako je opisano narodno veselje prilikom ponovnog rada čitaonice: “Osnovan je radnički klub i sav prostor nekadašnje čitaonice iz osnova je renoviran. Brodogradilišni radnici, mještani i gosti nalaze u klubu i čitaonici ugodan kutak, gdje nesmetano slušaju i gledaju što se zbiva u svijetu i kod nas. Uz šah partiju ili sa knjigom u ruci odvija se u predvečerju svakodnevni život čitaonice. Motreći našu čitaonicu kako je sve više posjećivana, budi se osjećaj radosti kod svih onih, koji su pridonijeli moralnu i materijalnu pomoć da je čitaonica danas u pravom značenju narodna i najljepši kulturni ponos Kraljevice.”²⁸ Nekadašnja narodna čitaonica je u funkciji i danas te čini jedinu knjižnicu na ovom području. Brojne generacije đaka prošle su kroz hodnike i prostore knjižnice u potrazi za svojim lektirama ili pak u potrazi za pomoći koju bi im uvijek rado i osmijehom pružila ravnateljica Narodne knjižnice i čitaonice Kraljevica Milanka Gudac.²⁹

Po dojmovima lokalnog stanovništva, zaključuje se kako današnja mladost “slabo čita” ili nikako, usprkos konstantnom poticaju koji dolazi sa svih strana; od različitih medija poput plakata i panoa koji se redovno lijepe zajedno sa svojim sadržajem i programom koji uključuje koncept čitanja te pisanja, a nalazi se u krugu škole pa sve do centra. Krivac je po njima za to, tehnologija koja napreduje uzlaznom putanjom u svome modelu izrade, proizvodnje te potrošnje. “Bolja vremena ne dolaze, ona su prošla.”, zaključili su “naši stari” koji usprkos ne toliko pozitivnoj i nimalo nostalgичnoj izjavi ipak u sebi imaju vjere u mlade ljude, inače ne bi kazali popratnu izjavu navedenoj ranije, a ta je da na mladima svijet i ostaje.

²⁷ Ibid., p.12

²⁸ Ibid., p.13

²⁹ NARODNA KNJIŽNICA I ČITAONICA KRALJEVICA: *O knjižnici...*, [Internet], <raspoloživo na: <https://www.kraljevica.hr/narodna-knjiznica-i-citaonica-kraljevica/>

2.1.4. Crkva svetog Nikole

Kada je riječ o pobožnosti, njegovanju vjere, štovanju svetaca i tradicije u crkvenome smislu, Kraljevičani su uvijek bili vrlo privrženi religiji i Bogu. Iako je župa u Kraljevici tijekom 17. stoljeća bila pod hreljinskom crkvenom upravom, broj stanovnika u Kraljevici je rastao zbog pomorske luke i vojske te se uvidjela potreba za osnivanje samostalne župe koja bi bila isključivo pod upravom Kraljevice, bez ikakvog uplitanja bilo kojeg drugog područja u crkvenome kontekstu. Tako je komisija čiji je zadatak bio obilaženje primorskih crkava i župa te provjera njihovih kapelana uz načine na koje su oni obnašali svoju dužnost, 1782. godine potvrdili su nužnost povodom koje će se uskoro kraljevička crkva konačno i osamostaliti te odcijepiti od Hreljina.³⁰ Nakon gotovo devet godina pregovora, kalkulacija i vijećanja, župa u Kraljevici postaje samostalna ustanova/institucija. Prvim župnikom u novoosnovanoj crkvi bio je imenovan Ivan Mrzljak kojega je svečano ustoličio tadašnji biskup Ivan Krstitelj Ježić.³¹ Prema narodnoj, usmenoj predaji prvi je crkvu u Kraljevici izgradio langobardski kralj Alboin koji se oko 568. godine zajedno sa svojom flotom sklonio od oluje upravo na područje Kraljevice. Stoga, tom se prilikom Alboin htio zahvaliti, a kao pokazatelj njegove zahvalnosti dao je izgraditi kapelicu svetog Nikole.³² Također, na osnovi usmene predaje, doznajemo kako postoji mogućnost da je sama župa prvotno služila kao solana, odnosno magazin za sol.³³ Ne možemo sa sigurnošću potvrditi istinitost te predaje, no u već spominjanom djelu "Iz prošlosti Kraljevice" možemo naići na ovu izjavu koja ukratko opisuje tu mogućnost postojanja solane prije nego što li je postala crkvom: "U biskupskom arhivu u Senju čuva se naime koncept dokumenata, u kojemu se biskup Sebastijan Glavinić 18. Svibnja 1692. Između ostaloga tuži caru, da je kapetan Brozović iz crkve sv. Nikole ispod Hreljina izbacio oltar i da je tu crkvu pretvorio u solanu. Nije nam poznato, kako je dugo postojao taj magazin i da li je na ovaj prosvjed crkva bila odmah vraćena u svoje prijašnje stanje, ali u prvoj polovici 18. Stoljeća nalazimo opet crkvu sv. Nikole i u njoj službu Božju. Prema tomu najprije je ova crkva bila pretvorena u solanu, a onda solana opet u crkvu. Tako se ima razumjeti današnja narodna predaja."³⁴

³⁰ ŽUPNI URED KRALJEVICA, op. cit., (bilj. 1), p.37

³¹ Ibid., p.39

³² GRAD KRALJEVICA I PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Zbornik Kraljevice 03*, 2021., p.103

³³ ŽUPNI URED KRALJEVICA, op. cit., (bilj. 1), p.61

³⁴ Ibid.

Kao što je već rečeno, doduše indirektnim putem, zaštitnik grada je bio i ostao sveti Nikola. Sveti Nikola je zaštitnik djece, obitelji, pomoraca, ribara, trgovaca, putnika i onemoćalih.³⁵ Njegov „dan“, odnosno blagdan svetog Nikole u Hrvatskoj se obilježava svake godine 06. prosinca, a karakteriziraju ga darivanja poklona za djecu i one najmlađe, ali i sve koji i kao odrasli ljudi osjećaju dječji duh u svojoj nutrini. U tradiciji je ostalo da se nagrađuje djecu koja su se lijepo, dolično i pristojno ponašala sa poštovanjem prema svojim starijima, a „kažnjava“ ih se darujući im samo običnu šibu kao simbol dječjeg nestašluka. U kraljevičkoj tradiciji proslave dana svetog Nikole u zadnjih nekoliko godina, uobičajeno je da se svake godine tijekom studenog i prosinca, osmišljava te realizira bogat i maštovit plan i program koji ne izostavlja niti jednu dobnu skupinu, a sve u čast zaštitniku grada. Time se naravno, pridonosi i prosperitetu te prepoznatljivosti grada Kraljevice. Tradicionalno hodočašće pomoraca organizirano i osmišljeno je na način da puk i naravno, svatko tko želi biti dio proslave zajednički ručaju uz pozadinske zvuke glazbenog sadržaja lokalnoga benda koji prigodnim pjesmama i glazbom pruža svečani i ponizni osjećaj blagostanja, zahvalnosti i sreće zajedništva ukupne zajednice. Ugodna i prigodna atmosfera traje od jutarnjih sati pa sve do kad stigne vrijeme ručka kako bi ipak i pomorci stigli provesti dan sa svojim bližnjima prepričavajući emocije koje tek započinju izvirati. Ponovno, zajednica ovim putem potiče na prisustvovanje euharistiji kako bi potaknula djecu i mlade da ne zaborave svoje korijene te značaj prisustva misi koja također na svoj specifičan način karakterizira očuvanje i nastavak tradicije. Primjerice prošle 2021. godine, uz sportski te zabavni sadržaj, održala se edukativno - interaktivna radionica, točnije adekvatne prezentacije te predavanja o povijesti, nastanku, značenju i svemu ostalom što podrazumijeva ova svečana proslava. Svakako jest zanimljivo da svake godine ovim događajima prisustvuje mnogo ljudi iz različitih regija, katkad i različitih županija te država poput susjedne Slovenije, Austrije i Italije.³⁶ Uviđa se kako je povijest grada Kraljevice vrlo bitna njezinim današnjim stanovnicima te kako je uz mnogo truda, rada, raspoloživih resursa i mašte, itekako moguće biti dosljedan i ustrajan u održavanju tradicije te njegovanju nematerijalne baštine kao što je obilježavanje blagdana svetog Nikole.

³⁵ DRAGIĆ, M.: *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, Ethnologica Dalmatica, (22), 2015., p.5-42.

³⁶ ODBOR ZA OBILJEŽAVANJE BLAGDANA SV. NIKOLE ZAŠTITNIKA POMORACA, PUTNIKA I RIBARA NA PODRUČJU RIJEČKE NADBISKUPIJE I PGŽ: *Sv. Nikola – program obilježavanja, 2021.*, [Internet], <raspoloživo na: <https://www.rijeka.hr/wp-content/uploads/2021/11/SV.-Nikola-2021.-Program-obilje%C5%BEavanja.pdf>

2.1.5. Hotel Liburnija i bolnica za liječenje „škrljevske“ bolesti

Još jedna od znamenitosti koja je u ne tako dalekoj prošlosti posjedovala iznimno važne funkcije, ovisno o tadašnjoj realnosti koja nije zahvatila samo grad Kraljevicu, već je imala određene negativne učinke i na okolna mjesta. „Tadašnja realnost“ odnosi se na period prve polovice 19. stoljeća, a podrazumijeva pojavu takozvane „škrljevske bolesti“ za koju se vjeruje da su ju na prostore primorske Hrvatske te na područje Kraljevice donijeli stanovnici iz siromašnih krajeva Turske. „Škrljevska bolest“ bila je zapravo spolna bolest pod izvornim nazivom endemski sifilis te su ljudi koje je zadesila ta pošast morali biti pod medicinskom skrbi.³⁷ Iz knjige „Iz prošlosti Kraljevice“ doznajemo: „Iz spisa Biskupskog arhiva u Senju (1853. br. 488 i 580) saznaje se još i ovo: „Škriljevačka bolnica u Kraljevici bila je osnovana 16. svibnja 1818. Njezin je prvi organizator bio „vrhovni ljekar“ i carski i kraljevski savjetnik Antun Jenniker. U utemeljiteljnom listu kraljevičke bolnice stavlja se u dužnost ravnatelju, da se također ima brinuti, da bolesnici svake nedjelje i blagdana pribivaju svetoj misi, a u pogibelji života da prime sakrament bolesničkog pomazanja.“³⁸ U istoj knjizi nailazimo na podatak koji nalaže kako se u nekolicini matičnih knjiga pronašlo izraze koji se odnose na „prvu bolnicu staroga grada“ i na „drugu bolnicu novoga grada“ te se iz tog razloga vjeruje kako je prvobitna i primarna bolnica bila sagrađena 1818. godine u Starom gradu Zrinskih, odnosno u kaštelu, također smještenom u Kraljevici nedaleko od dvorca Nove Kraljevice (Frankopan). S obzirom na tu potrebu za imanjem dviju bolnica, pretpostavlja se da je broj umrlih bio izražen velik u to vrijeme. Pronađeni su isječci informacija koje sadrže imena i prezimena te godinu rođenja oboljelih, ne samo od sifilisa, već i od takozvanog „pjegavog tifusa“ i griže.³⁹ S vremenom, bolnicu se trebalo preuređivati kako bi njezini prostori mogli biti primjereni za namjenu njege bolesnika ili ranjenika. 1914. godine u jedan dio bolnice, smjestio se Crveni križ, a 1916. godine prostorije bolnice preuzela je Vojna poljska bolnica koja je služila kao lječilište za vojnike.⁴⁰

Nakon raskola Austro-ugarske države, bolnica je pripala Narodnome vijeću Kraljevice. U razdoblju uprave doktora Vladimira Vrabčevića, mnoge ruske izbjeglice Wrangelove vojske primljene su na liječenje. 1924. godine dolazi do velike promjene koja će uskoro dovesti mnoge školovane liječnike iz Grčke, Engleske, Francuske i Mađarske. Pod ravnateljstvom doktora Mije Kosića koji je ostao obnašati dužnost ravnatelja i doktora sve do početka

³⁷ ŽUPNI URED KRALJEVICA, op. cit., (bilj. 1), p.76

³⁸ Ibid., p.77

³⁹ Ibid., p.78

⁴⁰ GRAD KRALJEVICA I PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA, op. cit., (bilj. 32), p.236

Drugog svjetskog rata, odlučeno je da će bolnica od svečanog otvorenja 15. rujna iste godine biti namijenjena za liječenje od zglobno-koštane tuberkuloze.⁴¹ Ta bolnica je bila jedina bolnica u čitavoj tadašnjoj Jugoslaviji koja je liječila tu specifičnu vrstu tuberkuloze.⁴² U razdoblju nakon Drugog svjetskog rata, prethodnim dolaskom brojnih liječnika ranije, a i nakon rata, bolnica je radila u punom jeku; rad je bio fokusiran na upalne kronične i akutne bolesti, zglobno-koštanu tuberkulozu, degenerativne bolesti te na reparacijskoj kirurgiji.⁴³ Nešto manje od dva desetljeća nakon završetka Drugog svjetskog rata, bolnica mijenja svoj naziv u „Ortopedska bolnica Kraljevica“ te se time vraća kraljevički identitet i kreće se ka dugo očekivanoj ideji koja će se realizirati 1966. godine u kojoj će omjer bolesnika biti podijeljen na traumatološke te ortopedske bolesnike. U prvih nekoliko godina prošlog stoljeća, bolnica je bila hotel pod imenom „Liburnija“, a njezino izdanje te finalni produkt sa ravnim krovom u secesijskom stilu temeljenom na projektu koji je osmislio Franjo Matiasić (Francesco Mattiassi).⁴⁴ Već 1922. godine je došlo vrijeme da se promijeni izgled bolnice kako bi se između ostalog omogućila i ispravna funkcija njezinih prostorija. Secesijski štih se uklonio, a na mjesto ravnog krova postavljen je tavan čija je primarna svrha bila skladištenje. Prvi kat je bio ispunjen sobama za pacijente, prostorijama sa opremom za rendgen kao i operacijska sala, a na drugom katu se nalazila tzv. bakteriološka stanica za suzbijanje malarije.⁴⁵

Grad Kraljevica zajedno sa svojim organizatorima, uključujući gradonačelnika te sve ljude vične i talentirane za realizaciju dobro isplaniranih projekata, namjerava na mjestu nekadašnje „stare bolnice“ izgraditi hotel Liburniju na osnovi svog prvotnog naziva te funkcije. „Hotel Liburnia 1 planira se izgraditi na području zgrade bivše ortopedske bolnice (prije hotel Liburnia). Hotel bi imao kategorizaciju 5 zvjezdica, a uključivao bi kapacitet od 50 soba s restoranom, barom, vanjskim i unutarnjim bazenom, wellnessom, fitnessom, casinom te garažom s 30 parkirnih mjesta. Hotel Liburnia 2 planira se izgraditi na području između Dvorca Nova Kraljevica i Centra za rehabilitaciju Fortica. Hotel od 4 zvjezdice će imati kapacitet do 85 soba, a dodatni sadržaj koji će pružati je: restoran, bar, unutarnji bazen, garaža od 90 parkirnih mjesta, te dodatnih 20 parkirnih mjesta na otvorenom uz hotel.“⁴⁶ Značaj

⁴¹ Ibid., p.238

⁴² Ibid., p.31

⁴³ Ibid., p.239

⁴⁴ Ibid., p.32

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ GRAD KRALJEVICA: *Predstavljanje projekata: hotel Liburnia 1 i 2*, [Internet], <raspoloživo na: <https://www.kraljevica.hr/predstavljanje-projekata-hotel-liburnia-1-i-2/>

ovog projekta bitno doprinosi prosperitetu grada Kraljevice u kontekstu turizma i turističkog razvoja te bitno pospješuje prepoznatljivost grada na željenoj razini.

2.1.6. Kronologija Zrinskih i Frankopana u Kraljevici

Područjem Kraljevice u srednjem vijeku upravljao je grad Hreljin, kojega su, prema pučkoj predaji utemeljili Grci uz pomoć mitološkog junaka Hrelje tj. Herakla.⁴⁷ Na slici 3. prikazan je grad Hreljin kakav je opstao u današnjem dobu.

Slika 3. Hreljin

Izvor: BARTULOVIĆ, Ž. et.al.: *Putevima Frankopana*, Rijeka, Tiskara Sušak, 2018., p.156

Premda nije moguće sa sigurnošću utvrditi kada su Frankopani stigli u Kraljevicu, duga povijest ove obitelji vezana je za otok Krk i Primorje. Fran Krsto Frankopan potječe iz loze Krčkih knezova Frankopana za koje se pretpostavlja da su potekli iz mjesta Gradec, gdje i danas postoji napušteni dvorac pored mjesta Vrbnik na otoku Krku. Frankopani su bili plemićki rod (12. – 17. st.), a njihovo ime je u povijesnim dokumentima zabilježeno u raznim oblicima, kao Francapani, Frangapani, Frangicipani, Frangepani, Frangiapani, Frangipani i dr.⁴⁸ Ovo je bila loza iz koje su potekli brojni banovi, generali i zapovjednici, kao i biskupi i kapetani. Knez Dujam, koji je vladao Krkom između kraja 11. ili početka 12. stoljeća do prije 23. 8. 1163. godine prvi je poznati član obitelji.⁴⁹ Isprava dužda Vitale Michaela iz 1163.

⁴⁷ BARTULOVIĆ, Ž. et.al.: *Putevima Frankopana*, Rijeka, Tiskara Sušak, 2018., pp.155-156

⁴⁸ LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAVA KRLEŽE: *Hrvatski bibliografski leksikon*. [Internet], <raspoloživo na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6281>

⁴⁹ Ibid.

godine potvrđuje kako je Dujam došao na otok i kao mletački podanik upravljao otokom Krkom od 1126. do smrti. Mlečani preuzimaju vlast na Krku nakon njegove smrti do sporazuma sa Bartolom I. i Vidom I., sinovima kneza Dujma, koji su od 1163. do svoje smrti upravljali otokom. Njihovi sinovi dalje nastavljaju tradiciju upravljanja otokom odnosno „Krčkim kneštvom“ nakon potpisa ugovora s duždem Enricom Dandolom koji im je dao povelju i povjerio upravljanje. Hrvatsko-ugarski kralj Andrija II. za zasluge i pomoć u križarskom ratu u Svetoj zemlji poklanja braći Vidu II. I Henriku otoke Brač, Hvar, Korčulu i Lastovo s okolnim otočićima, a Vid II. naslijedio je Modruš i Vinodol. Smatra se da su određene povelje obitelji Frakopan krivotvorene, među njima i darovnica Bele IV. kojom je kralj 9. IV. 1251. potvrdio braći županije Vinodol i Modruš.⁵⁰ Prostor oko Novog Vinodolskog do Rijeke, koji je uključivao i Hreljin, malo ribarsko mjesto na području današnjeg grada Kraljevica pripadao je obitelji Frankopan.⁵¹ Članovi obitelji Frankopan, braća Ivan III. i Leonard stekli su naslov krčkog, vinodolskog, modruškog i gatanskoga kneza prije 23. VII. 1290., a 1305. na Krku je došlo do pobune podanika loza knezova Krčkih, koja je okončana sporazumom.⁵²

Slijedila je burna povijest, obilježena bitkama i pokušajima širenja posjeda obitelji, koja je u određenim razdobljima složno vladala svojim posjedima, a povremeno su bile prisutne razmirice i dijeljenje posjeda između članova obitelji. Sporili su se i sa grofovima Celjskim i knezovima Zrinskim oko dijelova posjeda koji su oduzeti tim obiteljima, a u tom sporu kao arbitar morao je sudjelovati i kralj Žigmund (Sigismund) koji je 1435. godine naložio Frankopanima da vrate knezu Nikoli Zrinskom oteti grad Slunj ili da mu daju novce. Nakon smrti Ivana VI. st. iz loze Frankopan, njegova udovica u siječnju 1437. godine vraća oduzete posjede obitelji Zrinski. Ulrik Celjski, sin kneza Fridrika i Elizabete Frakopan tražio je od kralja da mu se dodijeli Trsat, Bakar, Bribir i polovica otoka Krka ili novčana kompenzacija od 32.000 dukata, kao i kompenzacija od 10.000 dukata za izgubljene prihode tih gradova u proteklom razdoblju, a kralj Žigmund je podržao u većini njegov zahtjev, uz iznimku zahtjeva za isplatom dukata s ciljem smanjivanja moći Krčkih kneževa.⁵³

Brojni posjedi obitelji podijelili su se sredinom 15. stoljeća na osam dijelova, budući da su nasljednicima smatrana osmorica braće. Sastankom u Modrušu 1449. godine, kada je podijeljena imovina, između ostalog, Martinu IV. pripali su Okić, Starigrad, Novi, Bribir,

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ ENCIKLOPEDIJA. [Internet], <raspoloživo na: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=33688>

⁵² LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAVA KRLEŽE: *Hrvatski bibliografski leksikon*. [Internet],

<raspoloživo na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6281>

⁵³ BARTULOVIĆ, Ž. et.al, op. cit., (bilj. 47), p.45

Kotor, Bakar i Trsat, a Ivanu VII. ml. županija Bužane i grad Hreljin.⁵⁴ Preko Hreljina Ivan VII. ml. vladao je Bakarcem i Kraljevicom. Jedino su otok Krk i Senj ostali zajedničkim dobrom kojima su zajednički upravljali i čije su dohotke dijelili.⁵⁵ Martin IV. je 1471. godine zarobljen na prijevaru od strane svog vlastitog nećaka Ivana VIII. Brinjskog i ostao je zatvoren dok god Skrad, Bribir i Bakar nisu pripali Ivanu. Ivan VIII. Brinjski pao je od 1476. godine u nemilost hrvatsko-ugarskog kralja Matije Korvina čije su postrojbe do 10. VI. 1479. godine ovladale svim njegovim gradovima, a 1480. godine kralj Matija uzima posjed Martinovog dijela u Vinodolu, dok Ivan VII. ml. predaje otok Krk u posjed Mlecima.⁵⁶

Broj posjeda obitelji smanjivao se na očigled, a članovi su pokušavali očuvati dijelove na različite načine. Posjede su Frankopani gubili i od Turaka koji su preko njihovih imanja prodirali sve do Istre i Slavonije i prilikom toga zaposjedali njihove gradove i posjede.⁵⁷ Slabljenje moći i gubitak imovine posljedično su uzrokovali da se u obitelji Frankopan pojave brojni političari i vojnici koji su pokušavali zadržati sve što su njihovi preci dugi niz godina stjecali. Očuvanje obiteljskih posjeda koje su se našle na meti turskih snaga bila je glavna zadaća Frankopana u XVI. stoljeću.⁵⁸ Stjepan IV. Ozaljski završio je pod zaštitom bohemsko-mađarsko-hrvatskog kralja, „cara Svetog Rimskog Carstva“ Ferdinanda I., a nakon toga došao je u veću ovisnost o Nikoli IV budući da je on oženio Stjepanovu sestru Katarinu.⁵⁹

Sklapanjem ugovora o uzajamnom nasljeđivanju i zajedničkim dobrima, koji je sklopljen između Frankopana i Zrinskih, ove dvije plemenitaške obitelji udružile su se i povezale u većoj mjeri nego što je to do tada bilo. Ove dvije obitelji bile su svojedobno najmoćnije i najvažnije obitelji u Hrvatskoj. Kontrolirali su trgovinu u dijelovima zemlje, određivali namete i tarife za trgovinu i posjedovali brojnu imovinu. Ugovor o nasljeđivanju i zajedničkim dobrima je sklopio Stjepan IV. 1544. godine, što je izazvalo prosvjede u obitelji Frankopan.⁶⁰ Stjepanovoj sestri Katarini novim ugovorom, koji je sklopljen 1550. godine u Čakovcu pripali su Ozalj, Dubovac, Grobnik, Bakar i Hreljin. Ovom činjenicom vidljivo je na koji način je obitelj Zrinski došla do posjeda u Primorju. Smrt Stjepana IV. Ozaljskog označio je novo doba i jačanje moći Zrinskih budući da je njegovom smrću prestala postojati tzv.

⁵⁴ LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAVA KRLEŽE: *Hrvatski bibliografski leksikon*. [Internet], <raspoloživo na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=6281>

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Ibid.

„ozaljska grana Frankopana“. Njegovom smrti brojni veći i važniji posjedi, kao što su bili Grobnik, Hreljin i Luka Bakar prešli su u ruke Zrinskih.⁶¹

Hreljin je bio nadležan za područje današnje Kraljevice te se Kraljevica uglavnom ne spominje u 16. stoljeću, a tek je podizanje kaštela od strane obitelji Zrinski, odnosno Petra Zrinskog Kraljevicu stavilo na mapu povijesno značajnih mjesta.⁶² Dokaz o godini izgradnje zapisan je u samom tzv. starom kaštelu na grbu Petra Zrinskog koji se nalazi na bunaru u sredini kaštela na kojem stoji natpis: „1651., C.P.A.Z. (lat. *Comes Petrus a Zrinio*)“.⁶³ Na slici 3. vidljivo je kako i danas, u 21. stoljeću bunar sa grbom Petra Zrinskog služi kao podsjetnik na vremena velikaša, a njegova očuvanost svjedoči o važnosti ovog dijela povijesti i priča priču o davnoj prošlosti.

Slika 4. Bunar u starom kaštelu

Izvor: PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Stari grad Zrinskih, Kraljevica*, [Internet], <raspoloživo na: <https://ruta.frankopani.eu/hr/loc/stari-grad-zrinskih-kraljevica> (preuzeto: 26.08.2022.)

Obitelj Zrinski bila je, kao što je već rečeno, jedna od najvažnijih i najmoćnijih obitelji na području Hrvatske u promatranom razdoblju. Zrinski su još u XIII. stoljeću, kao Bribirski knezovi vladali područjem između Zrmanje i Krka,⁶⁴ tako da im područje Primorja nije bilo strano i zajedno sa Frankopanima činili su dvije obitelji koje su imale snažan utjecaj na navedeno područje i cijelu Hrvatsku. Odani Habsburgovcima sredinom XVI. stoljeća raznim ugovorima, dogovorima, ali i ženidbom unutar drugih važnih obitelji, obitelj Zrinski jačala je

⁶¹ Ibid.

⁶² BARTULOVIĆ, Ž. et.al, op. cit., (bilj. 47), p.159

⁶³ Ibid.

⁶⁴ MARGETIĆ, L.: *Tragedija Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana u svjetlu habsburške politike prema hrvatskoj*, Fluminensia 3, 1991., br. 1-2, p.48

svoju moć i stjecala sve više posjeda. Preuzevši 1531. godine posjede obitelji Karlović postali su najbogatija i najuglednija hrvatska velikaška obitelj.⁶⁵ Nikola IV. Sigetski iz obitelji Zrinskih skrenuo je pozornost na obitelj Frankopana i na područje Vinodola, gdje je vladala Ozaljska grana obitelji Frankopan. Ženidbom 1543. godine sa Katarinom Frankopan osigurao je pravo na nasljeđivanje Grobnika, Bakra i Hreljina, budući da je već tada bilo vidljivo kako će navedene posjede naslijediti upravo Katarina, budući da njen brat Stjepan nije mogao imati djece, a pretpostavljalo se da će Stjepan prvi umrijeti.⁶⁶ Ranije spomenuti ugovor između Nikole i Stjepana oni su postali „diobna braća“ (lat. *Fratres adoptivi et condivisionales*) i spajanje obitelji bilo je potpuno.⁶⁷

Smrću Katarine 1562. godine, i Nikole IV. Zrinskog 1566. godine, Stjepan je postao nasljednik, a on je u želji da Katarininoj i Nikolinoj djeci ostanu posjedi sastavio 1572. godine oporuku kojom njegovi nećaci postaju nasljednici.⁶⁸ Smrću Stjepana 1577. godine klupko ostavštine Ozaljskih Frankopana još se više zakompliciralo, a njegovom smrću, Nikolini i Katarinini nećaci naslijedili su: Ozalj, Novigrad, Zvečaj, Dubovac, Ribnik, Skrad, Lipu, Lukovdol, Ogulin, Mlaku, Modrušu, Grobnik, Trsat, Bakar, Hreljin, Drvenik, Grižane i ostale posjede.⁶⁹ Način nasljeđivanja prema kojemu bi Stjepanovi nećaci bili nasljednici nije bio u skladu s hrvatsko-ugarskim pravom koje je nalagalo povrat imovine kralju u slučaju da ne postoje izravni muški nasljednici. Cijela konstrukcija nasljeđivanja i diobe imovine koju su zamislili Stjepan, Katarina i Nikola IV., smrću Katarine i Nikole IV. se raspala, da bi ju smrt Stjepana dovela do propasti. Uskoro su se u priču umiješali i pripadnici druge grane Frankopana, tzv. tržačka loza Frankopana koji su svojatali pravo na Stjepanove posjede. Spor između Zrinskih i Frankopana okončan je 1580. godine kada su Zrinski prepustili Novigrad na Dobri, Severin i Novi Vinodolski Frankopanima.

Vrijeme prave pomirbe ovih dviju moćnih velikaških obitelji počinje 1641. godine još jednim međusobnim brakom, onim između polusestre Frana Krste Frankopana, Ane Katarine Frankopan i Petra Zrinskog. Petar Zrinski, koji je naslijedio dio brojnih imanja zajedno sa bratom Nikolom zaslužan je i za gradnju dvorca (Kaštela) u Kraljevici, koju započinje ubrzo nakon što je naslijedio Kraljevicu 1649. godine.

Na samome ulazu u Bakarski zaljev, Petar Zrinski je 1651. započeo gradnju svoje „ljetne rezidencije“, a pretpostavlja se da su graditelji bili Venecijanci koji su sagradili veliki

⁶⁵ Ibid., p.49.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ REGAN, K.: *Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski, Povijest obitelji Zrinski u povodu 340. obljetnice smrti Nikole Zrinskog*, Zagreb, Matica hrvatska, 2007., pp.165-188.

pravokutni kompleks dugačak 44 metara i širok 36 metara sa četiri velike kule na svakom uglu.⁷⁰ Postoje zapisi kako je je dvorac sagrađen iz temelja lat. „ex fundamentis, magnifico et sumptuoso opere“, a dovršen je 1653. godine što je vidljivo iz pisama Petra Zrinskog u kojima on dvorac naziva „našom Kraljevicom“.⁷¹ Luksuz kojim je odasala unutrašnjost pretpostavlja se da je uredila upravo sama Katarina Zrinski (Frankopan) sa glavnim salonom ukrašenim kožnim pozlaćenim tapetama, mramornim kaminima i mramornim podovima ispunjen bogatim obiteljskim nasljeđem koje je bilo pohranjeno u prostoriji nazvanoj „Museum“.⁷² Dvorac Nova Kraljevica još uvijek predstavlja impozantnu građevinu koju je generacijama koje su nakon njih došle ostavila obitelj Zrinski (slika 5.).

Slika 5. Dvorac Nova Kraljevica

Izvor: PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Dvorac Nova Kraljevica*, [Internet], <raspoloživo na: <https://ruta.frankopani.eu/hr/loc/dvorac-nova-kraljevica> (preuzeto: 05.09.2022.)

U ovom velebnom zdanju obitelj Zrinski nije dugo uživala budući da je nakon pogubljenja Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana u Beču 1671. godine počeo progon ostatka članova obitelji i zapljenjivanje imovine ovih dviju obitelji. Nakon 1671. godine Stara Kraljevica bila je u posjedu Adama Zrinskog, nećaka Petra Zrinskog i posljednjeg potomka obitelji koji je vladao bilo kojim posjedom, a drugi dio grada pripadao je Ugarskoj dvorskoj komori.⁷³ Nakon smrti Adama, koji je poginuo hicem u leđa u austrijsko-turskom ratu 1691. godine,

⁷⁰ PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Dvorac Nova Kraljevica*, [Internet], <raspoloživo na:

<https://ruta.frankopani.eu/hr/loc/dvorac-nova-kraljevica>

⁷¹ PUHMAJER, P.: *Dvorac Nova Kraljevica: prilozi za povijest gradnje i uređenja*. Ars Adriatica, 2018., (8), p.131.

⁷² PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA, op. cit., (bilj. 70)

⁷³ ENCIKLOPEDIJA, op. cit., (bilj. 51)

njegova se udovica odrekla svih posjeda koji su potom došli pod Ugarsku komoru, da bi 1692. godine pripali Austrijskoj dvorskoj komori.⁷⁴

2.1.7. Urota Zrinsko – Frankopanska i Dvorac Frankopan

Ono što je interesantno je priča koja se odnosi na urotu Petra Zrinskog i Frana Krsta Frankopana, a kojom su se usprotivili Habsburgovcima te se vjeruje da je bila skovana upravo u dvorcu Frankopan, Naime, uzrok kovanja urote te pokretanje ustanka bile su zapovijedi od strane Bečkog dvora kojima bi se postepeno smanjivala hrvatska samostalnost u kontekstu jezika i pisma uz srozane planove o njezinom osamostaljenju. Petar Zrinski je bio uvjeren da će im Osmanlijska vojska pripomoći sa vojskom, uz navodni dogovor koji nalaže da će Hrvatska i Austro-Ugarska priznati vrhovnu vlast Osmanlijskog Carstva. Tako, sa tristotinjak konjanika, Petar Zrinski i Fran Krsto Frankopan krenuli su prema Bečkom dvoru, no već obaviješteni i pripremljeni Habsburgovci ugušili su pobunu te poslali Petra i Frana Krsta u Bečko Novo Mjesto u kojem su lišeni svojih titula te su im oduzeta sva imanja pod njihovim vlasništvom. Njihovim pogubljenjem u obliku odrublivanja glave 30. travnja 1671. godine, nestaje loza Frankopana. Ana Katarina Frankopan, pomračena uma nakon smrti svog supruga i brata, obolijeva u siromaštvu od kostobolje te naposljetku umire bez ičega i ikoga svoga. “Pljačkom, a kasnije i zapiljenom imanja obitelji Zrinskih i Frankopana oslabljena je gospodarska snaga Hrvatsko-slavonskog kraljevstva. Posljedice su za hrvatske zemlje bile velike. Preko polovice Hrvatsko-slavonskog kraljevstva se našlo u neposrednom posjedu i upravi Dvorske komore. Ona je upravljala prihodima s nekadašnjih posjeda Zrinskih i Frankopana, a pri tome nije plaćala poreze koji su trebali služiti potrebama Hrvatsko-slavonskog kraljevstva. Posebno su trpjeli hrvatski seljaci kojima su znatno pogoršani uvjeti života.”⁷⁵

Nakon što je loza Frankopana smaknuta, posjedi zaplijenjeni, imanja opljačkana, njihovo stvaralaštvo tijekom života polako postaje povijest te s vremenom dio bogate hrvatske prošlosti. Gradili su dvorce, kaštele, Ana Katarina prevodila je mađarsku Sibilu na hrvatski jezik, pisali su pjesme i poezije, srčano i žustro se borili za autohtonost glagoljice i protivili se istrebljenju hrvatskoga jezika pod Austro-Ugarskom prevlasti. Toliko su toga značajnoga radili i djelovali u ime interesa buduće Hrvatske te svog naroda, a danas poželjno

⁷⁴ NADILO, B.: *Ruševine Hreljina i utvrđeni dvorci u Kraljevici*, Građevinar 54, 2002.

⁷⁵ PETRIĆ, H.: *Zrinsko-frankopanska urota*, Hrvatski povijesni portal, 2007., [Internet], <raspoloživo na: <https://povijest.net/zrinsko-frankopanska-urota/>

domoljublje, odvelo ih je u tragičnu smrt i propast.⁷⁶ U njihovu čast, zahvalu i kao pokazatelj poštovanja uložili su se mnogi resursi, od ljudskih do financijskih kako bi se nastavila obnova njihove glavne rezidencije u Kraljevici, dvorca Frankopan. U tri faze projekta pod nazivom “Kulturno – turistička ruta Putovima Frankopana”, restaurirala se materijalna baština u kojoj je sudjelovala Europska Unija donirajući 47, 3 milijuna kuna bespovratnih sredstava. Ukupna vrijednost projekta iznosila je 64 milijuna kuna, a provedba je potrajala do 1. svibnja 2021. godine. Iz tog podatka vidljivo je koliko je važno prepoznati u što će se ulagati novac, isto kao što je iznimno bitno njegovati relevantne dijelove hrvatske baštine i znamenitosti koje nam nude. U jednom od svojih eseja pod nazivom “Tehnologija i društvo”, već spomenuti i neizostavni Raymond Williams, osvrće se na uglavnom negativne posljedice medija televizije, no indirektnim izjavama otkriva svoju optimističnu svijest o utjecajima tehnologije 1960-ih godina. Znajući da je prvi medij bila fotografija, odnosno foto-kamera pa radio, a zatim televizija čija je primarna svrha bila brzo te efikasno prenošenje informacija. U ovom 21. stoljeću, tehnologija je uvelike uznapredovala, izumljena je još nekolicina medija (poput mobitela i računala), a gotovo svi ljudi koji su u mogućnosti posjeduju najmanje jedan medij, najčešće njih više. Ovo se spominje iz razloga što mediji u svrhe današnjice, otimaju realnost brzinom munje i nemilosrdno se koriste, točnije iskorištavaju. To i ne mora biti toliko loše, ako se adekvatan medij primjenjuje ondje i onako kako je potrebno te ispravno. Na taj način, pozitivna strana je što novinari mogu prenositi informacije o manifestacijama direktnim putem na licu mjesta što pospješuje prepoznatljivosti koja osigurava turističke izletnike te naposljetku prihod za određeni grad. Još jedna od pozitivnih učinaka tog tipa tehnologije na društvo jest potencijalna prodaja predmeta poput suvenira, fotografija te knjiga koje sadržavaju edukativno – zabavne informacije, a prodaja se održava upravo putem Interneta preko medija poput računala, laptopa, mobitela ili tableta. Williams u svom eseju kritizira tehnologiju, no tko zna što bi rekao sada kada zna da se baš putem tih “omraženih” medija čitaju njegove ideje prenesene na papir.

Danas se prostori dvorca Frankopan koriste u kulturne, edukativne i zabavne svrhe. Tako primjerice, u prizemlju je smješten atrij okružen prostorijama od kojih svaka ima svoju funkciju. Može se naići na atelje umjetnika Nenada Petronia iz susjednoga Bakra te na konobu “Fran Krsto Frankopan” koja nudi primorske specijalitete te one karakteristične za primorske krajeve. Također, u donjem dijelu dvorca nailazi se na Interpretacijski centar “Putovima Frankopana” koji obnaša dužnost pripovijedanja povijesti Zrinskih i Frankopana

⁷⁶ PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Upoznajmo Frankopane*, [Internet], <raspoloživo na: <https://frankopani.eu/frankopani/>

svakome tko dođe i poželi znati više. Na katu je smješten šahovski klub koji je otpremio mnoge kvalitetne šahiste sa zavidnim uspjesima te plesni klub “Dance Queen” koji neumorno osvaja publiku svojim nastupima.

Hrvatsko glazbeno društvo “Zvijezda Danica” također obitava u prizemlju dvorca te uvježbava svoje glasove od davne 1894. godine.⁷⁷ Brojna događanja i manifestacije glazbenog i/ili kulturalnog karaktera, odvijaju se u atriju dvorca Frankopan⁷⁸, upravo zbog atmosferskog, klasičnog i pomalo elitnog ambijenta koji srednjovjekovna konstrukcija posjeduje te je neizbježno osjetiti posebnu energiju pri boravku u bilo kojem kutku, ili bolje rečeno uglu dvorca. Na taj način, svatko prisutan, bio on domaći stanovnik ili pak znatiželjni stranac, pridonosi tradicionalnom duhu i nesvjesno održava dvorac “živim” te potiče mlade, buduće generacije da se pridruže kako bi obilje ostavštine Zrinskih i Frankopana njegovali i dalje.

Nepotpunost povijesti odnosno nemogućnost sljedivosti pojedinih događaja i manjkavost njihove dokumentiranosti u povijesnim dokumentima, a koji su preneseni i istraženi u ovome radu svjedoči o turbulentnom razdoblju koje je, usprkos svojoj promjenjivosti i krhkosti dokumentiranih dokaza, upravo snagom značaja koje su ti događaji proizveli neizbrisivo i trajno odredili putanju cijelog područja. Kao što to navodi Čolić, narodna kultura je tek kultura najuočljivijeg dijela naroda.⁷⁹ Kulturu hrvatskog naroda izgradile su upravo povijesne ličnosti i njihova djela, između ostalih i obitelji Zrinski i Frankopan koji su svojim djelima pokušavali očuvati identitet Hrvata i osigurati opstanak i svojih obitelji i nasljeđa koje su njima ostavili njihovi preci. Snaga povijesnih ličnosti obilježila je sudbinu čitavog jednog kraja, određivala razvoj i u konačnici uspjeh ili propast grada i posredično ljudi koji su tamo obitali.

⁷⁷ HRVATSKO GLAZBENO DRUŠTVO ZVIJEZDA DANICA, [Internet], <raspoloživo na: <https://hgdzvijezdanica.wordpress.com/onama/>

⁷⁸ GRAD KRALJEVICA: *Ovogodišnje Leto va Kraljevici donosi brojna događanja!*, [Internet], <raspoloživo na: <https://www.kraljevica.hr/ovogodisnje-letova-kraljevici-donosi-brojna-dogadjanja/>

⁷⁹ ČOLIĆ, S.: *Kultura i povijest*, Hrvatska sveučilišna zaklada, Zagreb, 2006., p.55

ZAKLJUČAK

Iako nosi ime nepoznatog izvornog podrijetla, Kraljevica je mali grad s velikim potencijalom. Od vremena kada su još nepotpuno vladala plemena na područjima primorske Hrvatske i od vremena kada Hrvatska nije bila samostalna država, već pod vladavinom drugih nacionalnih i državnih identiteta, od viteških oklopa i gradnje ratnih brodova pa sve do odbjeglih ruskih vojnika zalutalih u sigurno krilo kraljevičke bolnice i do suvremenih vremena koja su vapila za obnovom i restauracijom kako bi ponovno oživjele grad. Očuvanje kulturnih dobara, njega povijesno – kulturne baštine i prenošenje znanja su ključni elementi koji slažu konkretnu i potpunu priču prošlosti koja se neminovno isprepliće sa sadašnjošću. Na taj se način potiče mlađe generacije te ih manifestacije koje se odvijaju na povijesnim nalazištima podsvjesno motiviraju da razmišljaju o vlastitom nacionalnom identitetu te svom porijeklu kako bi i oni jednog dana mogli prenijeti razvitak i upotrebu kritičke svijesti u djela koja njeguju dio hrvatske nematerijalne i materijalne baštine. Zahvaljujući strateškom smještaju i položaju grada Kraljevice kao i mnogim utjecajnim ljudima koji su tijekom stoljeća iznova ustrajali u obnavljanju grada te isticanja njegovih znamenitosti, današnji stanovnici imaju samo riječi hvale, znamenitosti na divljenje i mjesto za ugodan, miran život. Povijest nam donosi svoju zasebnu i posebnu priču koja leži u dvorcu Frankopan. Rijetkost je i privilegija imati slobodan pristup nečemu što je toliko monumentalno i moćno, a opet tako krhko i sentimentalno poput simbioze u kojoj se nalaze dvorac i lokalni stanovnici grada Kraljevice. Zahvaljujući posljednjoj lozi Frankopana, grad se ima čime dičiti te ponositi, isto kao što ima povoda za nastaviti raditi za prosperitet, napredak i razvitak grada te širenje svijesti o relevantnosti povijesnog sadržaja.

Popis literature

1. BARBALIĆ, RADOJICA F.: *Neki podaci o djelatnosti kraljevičkih brodograditelja braće Pritchard*, Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu 8-9, 1964., br. (1963-1964)
2. BARTULOVIĆ, Ž. et.al.: *Putevima Frankopana*, Rijeka, Tiskara Sušak, 2018.
3. ČOLIĆ, S.: *Kultura i povijest*, Hrvatska sveučilišna zaklada, Zagreb, 2006.
4. DRAGIĆ, M.: *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, *Ethnologica Dalmatica*, (22), 2015., pp.5-42., Raspoloživo na: <https://hrcak.srce.hr/137835>
5. GRAD KRALJEVICA I PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Zbornik Kraljevice 03*, 2021.
6. KARAMAN, I.: *Kraljevica - ratna luka i arsenal Habsburške monarhije u osamnaestom stoljeću (uz 250. obljetnicu „Titova brodogradilišta“ u Kraljevici.*, Zagreb, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 1978., br. 1,11
7. KOSIĆ, M.: *Kraljevica (Porto Re)*, Druck der Actienbuchdruckerei, Zagreb, 1906.
8. LASZOWSKI, E. : *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925*, Zagreb, 1925.
9. MARGETIĆ, L.: *Tragedija Petra Zrinskog i Franje Krste Frankopana u svjetlu habsburške politike prema hrvatskoj*, *Fluminensia* 3, 1991., br. 1-2, p.48
10. NADILO, B.: *Ruševine Hreljina i utvrđeni dvorci u Kraljevici*, *Građevinar* 54, 2002.
11. ODBOR NARODNE ČITAONICE U KRALJEVICI: *Jubilej narodne čitaonice Kraljevica 1861. – 1961.*, Kraljevica, 1961.
12. PUHMAJER, P.: *Dvorac Nova Kraljevica: prilozi za povijest gradnje i uređenja.* *Ars Adriatica*, 2018., (8), p.131.
13. REGAN, K.: *Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski*, *Povijest obitelji Zrinski u povodu 340. obljetnice smrti Nikole Zrinskog*, Zagreb, Matica hrvatska, 2007., pp.165-188.
14. ŽUPNI URED KRALJEVICA: *Iz prošlosti Kraljevice*, Tisak Grafoffset Žagar, Opatija, 1990.

Popis izvora

1. BRITTANICA: *A Brief History of Libraries*. Raspoloživo na: <https://www.britannica.com/story/a-brief-history-of-libraries>
2. ENCIKLOPEDIJA. Raspoloživo na: <https://www.enciklopedija.hr>
3. GRAD KRALJEVICA: *Ovogodišnje Leto va Kraljevici donosi brojna događanja!*, Raspoloživo na: <https://www.kraljevica.hr/ovogodisnje-let-va-kraljevici-donosi-brojna-dogadanja/>
4. GRAD KRALJEVICA: *Predstavljanje projekata: hotel Liburnia 1 i 2*. Raspoloživo na: <https://www.kraljevica.hr/predstavljanje-projekata-hotel-liburnia-1-i-2/>
5. GRUBIŠIĆ, R.: *Brodogradilište Kraljevica*, Portal hrvatske tehničke baštine, 2019., Raspoloživo na: <https://tehnika.lzmk.hr/brodogradiliste-kraljevica/>
6. HRVATSKO GLAZBENO DRUŠTVO ZVIJEZDA DANICA, Raspoloživo na: <https://hgdzvijezddanica.wordpress.com/onama/>
7. INSTITUT ZA HRVATSKI JEZIK I JEZIKOSLOVLJE: *Hrvatsko strukovno nazivlje*. Raspoloživo na: <http://struna.ihjj.hr/>
8. LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAVA KRLEŽE: *Hrvatski bibliografski leksikon*. Raspoloživo na: <https://hbl.lzmk.hr/>
9. LEKSIKOGRAFSKI ZAVOD MIROSLAV KRLEŽA: *Turković Vjenceslav*, 2016. Raspoloživo na: <https://tehnika.lzmk.hr/turkovic-vjenceslav/>
10. MINISTARSTVO GOSPODARSTVA I ODRŽIVOG RAZVOJA: *Velika brodogradnja*. Raspoloživo na: <https://mingor.gov.hr/o-ministarstvu-1065/djelokrug/uprava-za-industriju-poduzetnistvo-i-obrt-6090/brodogradnja/velika-brodogradnja/7001>
11. NARODNA KNJIŽNICA I ČITAONICA KRALJEVICA: *O knjžnici...* Raspoloživo na: <https://www.kraljevica.hr/narodna-knjiznica-i-citaonica-kraljevica/>
12. ODBOR ZA OBILJEŽAVANJE BLAGDANA SV. NIKOLE ZAŠTITNIKA POMORACA, PUTNIKA I RIBARA NA PODRUČJU RIJEČKE NADBISKUPIJE I PGŽ: *Sv. Nikola – program obilježavanja*, 2021. Raspoloživo na: <https://www.rijeka.hr/wp-content/uploads/2021/11/SV.-Nikola-2021.-Program-obilje%C5%BEavanja.pdf>
13. PETRIĆ, H.: *Zrinsko-frankopanska urota*, Hrvatski povijesni portal, 2007. Raspoloživo na: <https://povijest.net/zrinsko-frankopanska-urota/>

14. PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Dvorac Nova Kraljevica*. Raspoloživo na:
<https://ruta.frankopani.eu/hr/loc/dvorac-nova-kraljevica>
15. PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Stari grad Zrinskih, Kraljevica*.
Raspoloživo na: <https://ruta.frankopani.eu/hr/loc/stari-grad-zrinskih-kraljevica>
16. PRIMORSKO-GORANSKA ŽUPANIJA: *Upoznajmo Frankopane*. Raspoloživo na:
<https://frankopani.eu/frankopani/>

KLJUČNE RIJEČI: baština, dvorac Frankopan, grad Kraljevica, obitelji Zrinski i Frankopan, povijest, znamenitosti

Sažetak:

Cilj ovoga rada je ukratko sastaviti fragmente povijesti grada Kraljevice na jednom mjestu korištenjem već postojeće, provjerene literature te podsjećanje na relevantne povijesne isječke koji se nesmetano isprepliću sa sadašnjošću istoga grada te njegovih stanovnika. Također, ističe se važnost osvježavanja kulture sjećanja na utjecajne povijesne ličnosti te znamenitosti koje su svaka na svoj način pridonijele mogućnosti iskazivanja te ostvarivanja potencijala koji grad Kraljevica posjeduje. U obzir se uzimaju dojmovi, doživljaji i razmišljanja današnjih domaćih ljudi koji kroz mnoge generacije obitavaju na istom području. Skupljajući tako pisane materijale i ukorijenjene usmene predaje koje dolaze zajedno, kao u kakvoj simbiozi, ovaj rad čini kombinaciju provjerenih povijesnih činjenica koje sa sobom vuku tradiciju ukomponiranu u suvremeni način života, ne izostavljajući tako niti jedan segment vezan uz kulturu i društvo. Kroz rad se očituju vrijednosne karakteristike grada koje su dobivene mješavinom različitih kultura, ljudi, običaja te specifičnih vremenskih perioda, kao i tadašnjih aktualnih povijesnih događaja, zahvaljujući marljivim, savjesnim i upornim ljudima navedenima u radu. Svaka od povijesnih znamenitosti o kojima se ovdje piše, nudi svoju zasebnu priču kovanu kroz brojna razdoblja koja su povijesti bila značajna za budućnost, a sadašnjosti za budućnost koja slijedi. Rad može poslužiti kao odgovor na pitanja koja su od esencijalne važnosti za buduće naraštaje u kontekstu povijesti, kulture i društva u međusobnom odnosu.

KEYWORDS: heritage, Frankopan castle, City of Kraljevica, Zrinski and Frankopan families, history, landmarks

Abstract:

The aim of this paper is to briefly compile fragments of the history of the City of Kraljevica in one place using already existing, verified literature and to serve as a reminder of relevant historical segments that seamlessly intertwine with the present of this city and its inhabitants. In addition, paper emphasises the importance of refreshing the culture of remembering influential historical figures and landmarks that contributed, every in their own way, to the possibility to express and realize the City of Kraljevica potential. The impressions, experiences and thoughts of today's local people who have lived in the same area for many generations are researched and taken into account. With collecting and researching such written materials and rooted legends that come with them, as if in some kind of symbiosis, this paper creates a combination of verified historical facts that bring with them tradition integrated into the modern way of life, not leaving out a single segment related to culture and society. This paper reveals the valued characteristics of the city, that were combined through a mixture of different cultures, people, customs, specific time periods, historical events, as well as hard working, conscientious and persistent people, mentioned in this paper. Each one of the historical landmarks described in the paper offers its own unique story forged through history that was significant for the future of the landmark, and the present also leaves its mark for the future that follows. The paper can serve as an answer to questions that are of essential importance for future generations in the context of history, culture and society connected in their mutual relationship.

Popis slika

Slika 1. Plan oblikovanja izgleda grada Kraljevice iz 1788. godine.....	7
Slika 2. Pogled na Titovo brodogradilište oko 1950. godine	9
Slika 3. Hreljin	17
Slika 4. Bunar u starom kaštelu.....	20
Slika 5. Dvorac Nova Kraljevica.....	22